

Kulturarven i lokalmiljøet

Oppsummering og erfaringer fra Riksantikvarens kommuneprosjekter

I perioden 2002 - 2006 ble det gjennomført en rekke kulturminnetiltak i et 50-talls kommuner. Her oppsummeres og presenteres noen av de erfaringene som har størst overføringsverdi for andre kommuner og lokalsamfunn. Avslutningsvis vises det til hvilke muligheter som fins for en videre oppfølging av arbeidet med kulturminneforvaltning lokalt og hva Riksantikvaren gjør.

► KULTURMINNEÅRET 1997 OG L(OKAL) A(GENDA)21

Kulturminneåret 1997 viste at befolkningen har en positiv holdning til kulturarven og vilje til å engasjere seg for å ta bedre vare på den. Året utløste et bredt lokalt engasjement og viste en måte å arbeide på som hadde stor overføringsverdi til LA21 og lokalt miljøarbeid. Kulturminner appellerer til folk, de fins i lokalsamfunnet, de er konkrete og ofte synlige og de representerer en ny og spennende innfallsvinkel for å mobilisere til innsats for miljøet. Riksantikvaren ønsket med sin LA21-satsing at kulturminner, kulturmiljøer og landskap skulle bidra til utvikling av bærekraftige lokalsamfunn og god steds kvalitet. Innsatsområdene var i hovedsak frivillig sektor, organisasjoner inkl. museer, barn og unge og politikere og administrasjon i kommunene. Nyhetsbrevet *La Stå!*, som nå er inne i sitt niende utgivelsesår skal gi nyttig og praktisk informasjon og stimulere til aktiv innsats gjennom utveksling av erfaringer, ideer, forslag til prosjekter, samarbeidsmåter, nettverksbygging etc. Mange steder brukes lokalhistorie og kulturarv bevisst i planlegging og videre utvikling av lokalsamfunnet, noe eksemplene under viser.

► BAKGRUNN FOR KOMMUNEPROSJEKTENE

Høringene i forbindelse med NOU 2002:1 *Fortid former framtid* og møter med fylkeskommuner og kommuner om oppgavefordelingen vinteren 2001-02, viste at kommunene først og fremst ønsker mer kunnskap om kulturminner og kulturmiljøer for å løse de kommunale oppgavene på en bedre måte. Mange sa også at de ønsket å bruke kulturarv som viktig element i utviklingen av lokalmiljøet.

Et gjennomgangstema i kommunene var at de har for få folk og mangler kompetanse til å håndtere kulturminnene på en god måte. Dermed blir det liten anledning til å utarbeide kulturminneplaner, å utnytte potensialet som ligger i kulturarven for næringsutvikling, å følge opp saker der kulturminner er involvert og til å utvikle kompetansen på fagfeltet. Manglende kunnskap

og kompetanse hos kommunens saksbehandlere og liten eller ingen veiledning i forbindelse med for eksempel landbruks-, plan- og byggesaker, kan være medvirkende til manges manglende interesse og forståelse for å ta vare på egne kulturminner.

► KOMMUNEPROSJEKTENE

Riksantikvaren deltok 2001-2005 i programmet Miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene (Tettstedsprogrammet). I tillegg har Riksantikvaren i årene 2002-05 tatt initiativ til flere ulike typer kommuneprosjekter for å få fram gode eksempler på lokalt kulturminnearbeid. Tettstedsprogrammet og de fleste øvrige prosjektene ble avsluttet i løpet av 2006. Vi håper at erfaringene og resultatene fra organiseringen og gjennomføringen av prosjektene kan fungere som inspirasjonskilder for andre kommuner og lokalsamfunn.

- Tettstedsprogrammet var et nasjonalt program i regi av Miljøvern-departementet med sikte på å samkjøre virkemidler, videreutvikle arbeidsmåter lokalt og formidle erfaringer i utviklingen av tettstedene. I alt deltok 16 kommuner og fire fylkeskommuner. Riksantikvaren har tatt aktiv del i programmet og fordelt midler til kulturminne- og kulturmiljøtiltak. Tettstedsprogrammet hadde mange involverte og var et spleiselag mellom private og offentlige som ga økonomiske ressurser til å kunne gjennomføre fysiske tiltak. Resultatene er oppsummert i sluttrapporten og kan gjengis som tretten anbefalinger:

- Bygg på egne krefter
- Kommunen i ledertrøya
- God forankring
- Helhetstenking og gode planer
- Bred deltakelse, spesielt fra ungdom og kvinner
- God kompetanse
- Bygg på det lokale særpreget
- Profilér stedet
- Kommunen og næringslivet må stå sammen
- Spleiselag er viktig
- Unngå prosjekttretthet
- Det regionale nivået bør støtte
- Staten bør legitimere og stimulere

Flere opplysninger og lenker til Tettstedprogrammet finnes på www.tettsteder.no

- Kommune(del)planprosjektene

I prosjektet *Kommune(del)planer for kulturminner og kulturmiljøer* har Riksantikvaren invitert ni kommuner til å utvikle eksempler på prosesser og kommune(del)planer som et viktig verktøy for å ta vare på kulturarven. Det

Foto: Valdres folkemuseum

Foto: Ulstein kommune

Foto: Gjenreisningsmuseet

Foto: Nordmøre museum

Foto: Ole Martin Dahle

Foto: Sigrun Benedicte Svein

Foto: Gran kommune

Foto: Svein M. Jakobsen

Foto: Ole Johan Lauvsæd

Foto: Klepp kommune

å engasjere lokalbefolkning i dialog om hvilke kulturminner og kulturmiljøer som er viktige for dem underveis i prosessen, bidrar til bedre forankring av den endelige arealplanen der bruk og vern av kommunens ressurser er synliggjort. En god kommuneplan er et nyttig verktøy for kommunen når det gjelder håndtering og prioritering av kulturarv og for all videre arealplanlegging i kommunen. Prosjektene skal gi innspill og ideer til andre kommuner som skal utarbeide eller revidere sin kommune(del)plan.

- **Pilotprosjektene** for å utvikle gode og robuste kompetansemiljøer lokalt har blitt gjennomført i et 30-talls kommuner. Kommunene har samarbeidet med en rekke frivillige organisasjoner, museer, skoleverket og andre deler av privat og offentlig forvaltning. Målene har blant annet vært å øke kunnskapen om kulturminnene, engasjere ulike aktører i arbeidet og bidra til en bedre kulturminneforvaltning lokalt.

ERFARINGSUTVEKSLING

Som en del av arbeidet med kommuneprojektene har Riksantikvaren arrangert tre konferanser der kommunenes erfaringer i prosjektene ble lagt fram og diskutert. Tilbakemeldingene fra deltakerne er i stor grad positive der særlig utveksling av erfaringer, anbefalinger og råd, er sett som nyttige.

Møteplasser som slike konferanser, kurs og samlinger er, kan brukes til nettverksbygging, kompetanseoppbygging og inspirasjon. Innleggene på konferansene er samlet i tre rapporter som man kan få ved å henvende seg til Riksantikvaren: www.ra.no

For flere av kommuneprojektene er det laget faktaark som beskriver prosjektet og med nyttige lenker til kommunenes nettsider. Faktaarkene finnes på: [www.riksantikvaren.no/Norsk/Rad_og_veiledning/For kommunene/Kultur arven i lokalmiljoet/](http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Rad_og_veiledning/For_kommunene/Kultur_arven_i_lokalmiljoet/) og er lagt inn som hyperlenker i denne teksten på Internett.

TEMA I PROSJEKTENE

Museum

Museer kan være viktige faglige støtteapparater for kommunene, men samarbeid og kontakt mellom kommuner og museer varierer både når det gjelder form og innhold. I [Hordaland](#) har tre av distriktsmuseene i fylket opprettet bygningsverntjeneste som driver mye utadrettet virksomhet, bl.a. gir de råd til saksbehandlere i kommunene og til private eiere. Museene kan også fungere som prosjektledere lokalt som i [Tana](#) der museet har gjennomført flere tiltak og som i flere år på rad har gitt kommunen utmerkelse i forbindelse med Kulturminnedagen. I [Asker og Bærum](#) og i [Valdreskommunene](#) ønsket man et tettere interkommunalt samarbeid om forvaltningen av kulturminner ved å kople dette med arbeidet i museene og slik nytte museenes lokale og regionale kompetanse.

Barn og unge

Barn og ungdom har vært en viktig målgruppe i flere av prosjektene. I [Larvik](#) laget man et flott samarbeidsprosjekt mellom museet, kulturskolen og Langestrands Nyttige Selskab som frivillig lag. I arbeidet med kommunedelplanen registrerte elever ved kulturskolen kulturminner i bydelen Langestrand. Kursdeltakerne fikk navnet *Minnefinnere* og ideen er allerede adoptert av andre kommuner. Også i [Hammerfest](#), i [Gjemnes](#) på Nordmøre og på [Hitra](#) har det lokale museet grepet fatt i utfordringen og engasjert seg i samarbeid med barnehage og skole. I Den kulturelle skolesekken i [Tromsø](#) har skolene engasjert elever med natur- og kulturfaglige tema og prosjekter i tilknytning til et større fangstanlegg for villrein.

Stedsutvikling

I [Gran](#) kommune på Hadeland har man et stedsutviklingsprosjekt for å ta vare på og utvikle det særpregede kulturlandskapet på Granavollen med Søsterkirkene, Steinhuset, Tinglestadhøgda og å drive et moderne landbruk.

[Parker og hager](#) er viktige deler av kulturarven i mange tettsteder og bidrar til trivsel og god steds kvalitet. Tiltak her skaper ofte stort lokalt engasjement og dugnadsinnsats. I arbeidet med stedsutvikling er det ofte viktig å vise konsekvenser av ulike tiltak. Film, bilder og modeller er eksempler på ulike [illustrasjonsverktøy](#).

Planlegging

Gode planprosesser er også gode arenaer for kunnskapsutvikling. Gjennom planprosesser sikres også medvirkning. For å gjøre en god jobb lokalt, er det viktig at kulturarbeidere og planleggere samarbeider og inviterer andre i kommunen med i arbeidet. Ulike sektorer kan også være relevante parter og bidragsytere. Lokal kunnskap og kompetanse er trukket med i planarbeidet flere steder. I [Klepp](#) kommune har historielaget og kommunen etablert et godt samarbeid. At det er viktig med god kompetanse internt i kommunene, har [Arendal](#) grepet fatt i og gjennomført kurs for alle saksbehandlere i kommunen med interesse og behov for å kunne noe om kulturminner. Kursing og informasjon er også noe som [Grenlandskommunene](#) og trehusbyene [Risør](#) og [Lillesand](#) har lagt vekt på.

Registrering

[Sarpsborg](#) og [Hurum](#) har laget kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljøer. Som oppstart på arbeidet ble gamle registreringer gjennomgått og nye utført. Til å hjelpe seg i planarbeidet ble befolkningen, historielagene, berørte fagorganer og eiere involvert. Det er også informert underveis ved hjelp av blant annet media.

Medvirkning/samarbeid

Alle prosjektene har involvert kompetanse som finnes lokalt, og det er inngått avtaler med skoler, museer, lag og foreninger og enkeltpersoner, avholdt møter, laget oppslag i media og arrangert turer og dugnader. Opparbeiding av [kulturstier](#), skilting og informasjon bidrar til trivsel i lokalsamfunnet.

Foto: Ole I. Bording

Foto: Asne Tynning

Foto: Bente Bjerknes

Foto: Arve Kjørsheim

Foto: ukjent

I [Aurland](#) der en stor del av kommunen er på UNESCOs liste over verdensarvsteder, ønsker man en lokalt styrt næringsutvikling gjennom en regional natur- og kulturpark. For å få til det, kreves et bredt anlagt samarbeid. I prosjektene har det vært lagt vekt på å etablere eller videreutvikle lokale kunnskapsmiljøer, som skal være robuste på lang sikt.

Verdiskaping

Prosjektene har bidratt til utvikling av næringsliv og aktivisert innbyggere til å arbeide for [fellesskapsverdier og levende lokalsamfunn](#). Tingvoll har gjennom spleiselag og dugnadsinnsats fått både miljøgate, bryggeanlegg med flott uteareal og statue av Gunnar kirkebygger, hotell og kulturhus. I Hattfjelldal har mange lokale småskalaprodusenter av mat satset på lokale tradisjoner. I Inderøy kommune utvikles spennende reiselivsprodukter, og Borgund stavkirke omtales som den kulturelle hjørnesteinsbedriften i Lærdal kommune. Store verdier ligger i bygg og anlegg, og det er ofte billigere å vedlikeholde og bevare bygninger framfor å rive og bygge nytt. Odda kommune med [Tyssedal](#) er et godt eksempel på et lokalsamfunn som velger å se muligheter i ny virksomhet i gamle lokaler etter at hjørnesteinsbedriften la ned. [Bevaring gjennom bruk](#) gir både en økonomisk gevinst og en miljøgevinst, i tillegg bevares de kulturelle, sosiale og miljømessige verdiene.

Formidling

Lokalhistorisk litteratur og ulike utstillinger kan vise [hvordan steder blir til](#). Dette er kanskje den vanligste måten å drive formidling på. I de fleste kommuner har man lokale museer og historielag eller andre organisasjoner som er opptatt av kulturminnespørsmål. Disse er en viktig ressurs og er ofte gode talerør for kulturminnene. [Fortidsminneforeningen](#) har gjennom aktive regionale lag og medlemsinformasjon vært en viktig aktør i kulturvernarbeidet i Norge gjennom flere generasjoner. [Forbundet Kysten](#), med sine lokallag langs norskekysten, arbeider aktivt og engasjert for bevaring av kystkulturen.

▀ VIDERE ARBEID

For at kulturminnene skal bli tatt vare på og nyttiggjort best mulig i et samfunn i endring, må det være et godt samarbeid både lokalt, regionalt og sentralt, mellom forvaltningene og med eiere og lokalbefolkning. Riksantikvarens skal bidra til at den fysiske kulturarven blir forstått og brukt som premisse og ressurs for framtidig bruk og utvikling av landskap, arealer, bygninger og anlegg.

Det er først og fremst fylkeskommunene og Sametinget som bistår kommunene i deres arbeid med kulturarven, men også Riksantikvaren har informasjonsarbeid og rådgiving som oppgaver. Det er laget mye vegledningsstoff som er tilgjengelig på nettsidene våre og i tillegg kommer:

- en årlig konferanse i november der kommunene er en viktig målgruppe.
- tidsskriftet *La Stå!* som kommer ut to ganger årlig, og som inneholder stoff som er relevant for en lokal forvaltning av kulturminner og kulturmiljø.

– Utviklingsnett - et kompetansehevende tilbud som omfatter bl.a. dags-seminarer og ulike kurs.

Se mer om dette: www.ra.no

I Verdiskapingsprogrammet som går fra 2006/7-2010 inngår elleve pilot-prosjekter som arbeider målretta med konkrete kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Dette er viktige lokale verdier både økonomisk, kulturelt, sosialt og miljømessig.

Se mer om dette: www.ra.no/verdiskapingsprogrammet

2009 skal være et nytt Kulturminneår. Sist var i 1997. Her skal de frivillige organisasjonene ha en sentral rolle.

Se mer om dette: www.kulturvern.no

I programmet Livskraftige kommuner, i regi av Kommunenes Sentralforbund og Miljøverndepartementet, er kulturarven som utviklingsressurs et av seks tema for nettverkene i programmet.

Se mer om dette: www.livskraftigekommuner.no

Dronningensgt. 13
Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo
Tlf. 22 94 04 00 • Fax: 22 94 04 04
<http://www.ra.no>